

Ігор ДУНАЄВ

*Національна академія державного управління
при Президенті України*

Харківський регіональний інститут державного управління

КЛАСТЕРИ ТА ПЕРШІ СТРАТЕГІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕГІОНІВ: ПРОЕКТУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Пропонується авторський узагальнюючий погляд на використання кластерних ініціатив як опорних точок зростання для українських регіонів, які стикаються з потребою визначення своїх «смарт-пріоритетів» до 2027 р. Характеризуються виклики для імплементації, такі як брак фокусу трансформації та брак регіонального співробітництва на основі чітких спільних потреб. Характеризуються інноваційні здатності регіонів та відповідні дії для цього. Просувається ідея для поширення економічного механізму на основі інвестиційної програми державно-приватного партнерства з черговістю програм і проектів, ринковою мотивацією і наростаючим позитивним ефектом для нових галузей. Узагальнюються трансформаційні дії для «розумної спеціалізації» пілотних регіонів України, спираючись на наведені вище механізми і кластери.

Ключові слова: кластери, «розумна спеціалізація», регіональна економічна політика, регіональна стратегія, трансформації, український регіон.

Сучасна глобалізація та міжнародна конкуренція вимагають від регіонів відповідної реакції щодо вирішення проблем незмінно керованої трансформації існуючих економічних структур і політик. У сучасному ЄС це навіть закріплено нормативно, зокрема шляхом розробки «розумної спеціалізації» і відповідної кластерної політики. Комплексний погляд на довгострокову спеціалізацію регіону з промисловою трансформацією, зокрема у кластерах, дозволяє вченим і управлінцям краще зрозуміти наявні і нові ланцюжки створення вартості і пов'язаних із цим місцевих індустрій і секторів економіки. Така постановка питання щодо більшої конкурентоздатності регіону може забезпечити своєчасну і належну підтримку виробничому і людському потенціалам регіонів для закріплення бізнесу і появи нових робочих місць. Уже понад десять останніх років економічний розвиток регіонів у ЄС законодавчо пов'язується з «розумною спеціалізацією» і розвитком місцевих «точок зростання», серед яких часто вбачаються і кластери. Аналогічна ситуація передбачається і в Україні, де у 2018 р. на законодавчому рівні закріплений аналогічний курс. Він закладається в основу нової державної стратегії регіонального розвитку до 2027 р. Так, уже від початку 2019 р. в усіх регіонах України починаються процеси розробки нових обласних стратегій до 2027 р., а принаймні одна з нових стратегічних цілей розвитку має бути прямо пов'язана з «розумною спеціалізацією» кожного регіону. Ці процеси розробки повинні бути максимально публічними із залученням місцевого бізнесу, ВЗО, громадськості, представників місцевого самоврядування. Більш того, ще у 2017 р. в Україні на урядовому рівні виокремлено три пілотні області (Харківська, Одеська і Запорізька) [6], які почали публічний процес розробки своїх смарт-спеціалізацій для наукових досліджень та інновацій за підтримки європейського Спільного дослідницького центру. Отже, це закладає проблемну і нормативну «рамку» для вчених щодо вивчення і проектування трансформаційних змін у зв'язці кластерів і обов'язкових стратегій регіонального розвитку.

Незважаючи на те що у ЄС у 2020 р. закінчується вже другий семирічний програмний період (2006 – 2012 рр. і 2013 – 2020 рр.), за яким реалізується

концепція «розумної спеціалізації», пошук своєї «ніші» регіонами активно триває і триватиме ще багато років. Зазначимо, що в західній науковій літературі багато сучасних праць, присвячених смарт-спеціалізації європейських регіонів (Д. Форей, Р. Хаусманн, Д. Родрік, звіти Комітету регіонів Єврокомісії та ін.), а також виділенню і розвитку кластерів (М. Дельгадо, К. Кетельс, П. Лінквіст, Ф. МакКенн, Е. Фесер, М. Портер та ін.). Значно менше уваги вчених зараз приділяється проблемам проектування змін, які можливі через одночасний розгляд кластерів і «розумної спеціалізації» як у сучасному Євросоюзі, так і в Україні (М. Келлер, К. Морган, С. Розенталь, Л. Ньогель, Б. Сейтмайр, одиничні публікації Організації економічного співробітництва та розвитку за 2016 – 2018 рр. та ін.). Ця проблема ще довго вимагатиме пошуку нових теоретичних і практичних рішень, що зумовлює нагальність і мету статті.

Метою статті є критичне осмислення вихідних умов для керованих змін у регіональній економічній політиці завдяки поширенню кластерів і розробці перших стратегій «розумної спеціалізації» в українських регіонах.

Під кластерами будемо розуміти майже вихідне визначення М. Портера – «географічно близька група взаємопов'язаних компаній та наближених установ у певній сфері, пов'язаних спільностями та зовнішніми факторами» [12, р. 215] (тут і далі переклад наш. – *І. Д.*). Для ЄС кластери давно вже становлять певний інтерес і фактичну основу чи навіть «каркас» для запровадження принципів «старт-спеціалізації». Оскільки зазвичай у кластери входять групи компаній, переважно (за кількістю) з малого і середнього бізнесу, а також інші суб'єкти (урядові спеціалізовані організації, наукові установи, університети, агенції розвитку, спеціалізовані фінансові установи та ін.), то їхня співпраця відбувається навколо і всередині певної спеціалізованої ніші, що дозволяє встановлювати більш тісні зв'язки між собою і утворювати виробничі альянси заради власної вигоди і конкурентоспроможності [5; 10]. Важливо, що кластери не створюються або призначаються «згори» місцевою владою, а поступово виділяються на основі спільного економічного інтересу бізнесу шляхом кооперації між собою, яка, до речі, не виключає і конкуренцію між учасниками. Для повнішого розуміння ролі кластерів для економічної політики і стратегії регіону також важливо сприйняти, що ініціатива кластерів – це, передусім, організовані зусилля, що спрямовуються або на зміцнення ресурсного потенціалу відразу декількох учасників кластеру, або на формування впевненості і довіри між ними. Їх можна порівняти з регіональними мережами, а організовуються вони зазвичай завдяки так званому «кластерному менеджменту» [4].

Теоретично застосування концепції смарт-спеціалізації та концепції кластерів передбачає двосторонній зв'язок за взаємної вигоди [3; 9, р. 44]: з одного боку, смарт-спеціалізація пропонує керовані трансформаційні процеси, стимулювання класичного «підприємницького пошуку» та інновації; з іншого боку, кластери забезпечують локальну концентрацію збільшених спроможностей для місцевих суб'єктів, підприємницькі ресурси, глибші міжгалузеві зв'язки, краще масштабування економічних ефектів.

Акцент на конкретних регіональних здатностях і потужностях, що передбачає «розумна спеціалізація», лише підкреслює важливість існуючих концентрацій місцевих ресурсів, що відбувається, принаймні, як самоорганізація у кластерах. Як зазначає автор концепції «розумної спеціалізації» Д. Форей, ширші міжгалузеві зв'язки, притаманні кластерній концепції, є дуже важливими для створення критичної маси із трансформаційних заходів [7]. Більш того, кластери, як правило, поєднують акторів «чотирикутної спіралі», що критично важливо для підприємницького пошуку. Крім того, Д. Форей робить висновок, що з державноуправлінської точки зору головну увагу в процесах розробки і

впровадження «розумної спеціалізації» умовного регіону варто приділяти «середньому рівню агрегації... як рівню, на якому провадиться діяльність декількох фірм і партнерів, які колективно досліджують і відкривають новий шлях до трансформації» [8, р. 3]. Досвід ЄС свідчить, що інколи кластери не обмежуються державними кордонами, а простягаються на декілька регіонів (транскордонне співробітництво в межах політичного союзу кількох держав).

Ці висновки підкреслюють те, що кластерні ініціативи як організована (з елементами самоорганізації) форма співпраці є хорошими прикладами та інструментами для використання під час розробки і впровадження регіональних стратегій «розумної спеціалізації». Водночас кластери також визнаються політиками і великими фінансовими установами як яскраві вигодоотримувачі (бенефіціари) та прямі одержувачі інновацій, які посилюють «розумну спеціалізацію» [13]. Дійсно, створення «сильного інноваційного кластера» буде бажаним і чи не ідеальним «логічним результатом» реалізації стратегії смарт-спеціалізації [8, р. 59], а сам процес колективного вивчення нових сфер можливостей і визначення пріоритетів «стане основою для нової концентрації місцевих ресурсів» [8, р. 15], стимулюючи підприємництво, поширення та інновації на рівні кластеру. З цієї точки зору кластери є своєрідним «транспортним» для комерційних інновацій, які посилюються завдяки інституційній рамці, якою в ЄС є стратегія «розумної спеціалізації». У підсумку це сприяє розвитку нових ланцюгів доданої вартості, ринкової цінності і нових робочих місць, що надає політичні дивіденди. У державноуправлінському аспекті доходимо висновку, що кластерна політика: а) лише виграє від передбачуваності і керованості розвитку, які закладаються через регіональні стратегії смарт-спеціалізації; б) набуде значно більшої актуальності на пізніших етапах реалізації стратегії смарт-спеціалізації. Іншими словами, змістовна інтеграція кластерів, що виникли завдяки самоорганізації місцевого бізнесу, у процес розробки стратегії смарт-спеціалізації відкриє ширші перспективи для кластерів у політиці регіонального розвитку.

Одночасне проектування стратегії смарт-спеціалізації і кластерної політики несе величезний потенціал для більш успішного і стратегічно сталого запровадження самої смарт-спеціалізації, зокрема в пілотних регіонах України (Харківська, Одеська і Запорізька області). Розміщуючись на умовному рівні між підприємствами і галузями, кластери частково відображають певну довіру і відповідні виробничі зв'язки, ідентифікують економічно активні територіальні громади. Кластери охоплюють майже всі відповідні суб'єкти інноваційного процесу та надають важливу інформацію про потреби, можливості та поточні трансформації, а це і є тими головними елементами стратегії «розумної спеціалізації». Крім того, за умов наявності економічного союзу держав виробничі кластери не обмежуються державними кордонами і можуть поширюватися на кілька регіонів як транскордонне і міжрегіональне співробітництво.

Нижче наведемо досвід проектування доречних трансформаційних змін у високорозвинених регіонах ЄС та Швейцарії. Так, навіть у регіонах ЄС інтеграція кластерної політики в стратегії «розумної спеціалізації» не відбувається гладко і має організаційні проблеми [11], які марнують час і надії. Про це свідчить, зокрема, нещодавнє (жовтень 2018 р.) дослідження гірської альпійської зони транскордонного Альпійського інноваційного кластеру [9, р. 4 – 11], яке охопило відразу декілька регіонів і транскордонних кластерів Німеччини, Словенії, Австрії, Італії та Швейцарії (дослідницький проект «S3-4AlpClusters»). Результати проекту «S3-4AlpClusters» підтвердили нагальність взаємодії регіональних стратегій «розумної спеціалізації» і виробничих кластерів, які з'явилися давно в Альпійських горах. Незважаючи на те що кластери – це добре знані інструменти

в контексті смарт-спеціалізації, проте шляхи і міра залучення кластерів до розробки та запровадження стратегій «розумної спеціалізації» суттєво різняться між досліджуваними регіонами, і це вказало на невикористані можливості для кластерних ініціатив. Серед іншого визначено два критичні елементи:

1. *«Наступ широким фронтом» замість посиленої уваги до найбільш бажаних трансформацій.* Так, кластери можуть бути корисними для підтримки трансформацій при поширенні принципів «розумної спеціалізації» серед ділових спільнот, проте це навіть в Альпійському кластері недостатньо використовується через замалу націленість на реальні і системні, а не «вогнищеві» зміни чи підтримку соціального добробуту. Дослідження показали, що пріоритетні сфери, які визначалися в регіональних стратегіях «розумної спеціалізації», були і є заширокими, а зумовлені вони акцентом на вже існуючій спеціалізації конкретних регіонів Німеччини, Італії, Словенії, Австрії та Швейцарії, а не можливостями стратегічних трансформацій, зокрема глобальним лідерством у своїх нішах. До речі, саме ця передумова є критичною для досягнення головної мети чинної в ЄС Лісабонської стратегії до 2030 р., а вона є головним стратегічним документом сучасного Євросоюзу. Якщо пріоритети визначаються занадто широко, то і синергія та побічні ефекти навряд чи відбудуться, а критична маса позитивних ефектів не з'явиться. Як наслідок багато регіонів будуть слідувати подібним, занадто широким пріоритетам свого розвитку. Отже, виявлення можливостей до бажаних трансформацій вимагатиме більш твердої доказової бази для ризикованих процесів «підприємницького пошуку», і, дотримуючись занадто широких своїх пріоритетів, регіони систематично не передбачають усі бажані трансформації у своїх програмних документах [11].

2. *Відсутність міжрегіонального співробітництва на основі спільних потреб.* Кластерам, що досліджувалися, бракує інструментів для міжрегіональної співпраці на основі потреб, що б дозволило їм сприяти критичній масі, зв'язності та міжгалузевим зв'язкам через регіональні кордони. Як виявилось, бізнес-середовище та рамкові умови для міжрегіонального співробітництва, як правило, виявилися слабкими, погано узгодженими між регіонами та зовсім не зосереджені на співпраці на основі потреб.

Постає важливий висновок для трьох пілотних українських регіонів-послідовників: міжрегіональне співробітництво, що ґрунтується на спільній потребі, буде особливо важливим для тих регіонів, які є занадто малими і слабкими для здійснення власних структурних перетворень. Використання зовнішніх потужностей та об'єднання регіональних компетенцій дозволить їм створити необхідну критичну масу, особливо для ресурсів, що стикаються з браком проектів зі значними ефектами масштабу і з браком неподільності. Можливості для трансформації часто присутні на перетині різних існуючих традиційних галузей. Регіони, які не мають власної сильної і розгалуженої промисловості, в основному залежать від співпраці на основі спільних потреб. Зрозуміло, що українські регіони не спроможні поки що врахувати увесь досвід «розумної спеціалізації» країн ЄС, однак вони мають можливість зробити це у своїх нових стратегіях на 2021 – 2027 рр. Проте тут і держава в особі Мінрегіону, і дотичне експертне середовище мають звернути увагу на вже давно існуючі проблеми: а) замкненість економік регіонів України і б) слабке міжрегіональне і міжмуніципальне співробітництво. Вважаємо це одним із завдань українським розробникам стратегій на найближчі місяці 2019 р.

Що ж являтимуть собою бажані трансформації на основі переваг від кластерів (якщо такі є в регіоні) і «розумної спеціалізації», і як їх наблизити в Україні? Для цього варто звернутися до виникнення самої науково-експертної концепції «розумна спеціалізація» 2008 – 2009 рр. Свого часу вона набула

політичної підтримки в Європарламенті і Єврокомісії саме через те, що цілком задовольняла вимозі забезпечення стратегічних, керованих і сталих у часі корінних трансформацій у соціально-економічному розвитку регіонів ЄС в умовах наростаючої глобальної конкуренції. За задумом, у центрі уваги будь-якої європейської стратегії «розумної спеціалізації» не повинно бути галузей чи секторів, мають бути саме механізми і способи трансформації секторів або створення нових, а результатом процесу – не індивідуальний проект чи сектор у цілому, а перетворювальна діяльність.

Отже, реалізація регіональної стратегії «розумної спеціалізації» складається з двох головних фундаментальних передумов: 1) визначення інноваційних можливостей, завдяки яким можливі структурні зміни, 2) визначення заходів для певного регіону. Щоб досягти цієї мети, бажані трансформації спочатку мають бути ідентифіковані в процесі відкриття підприємницької діяльності, ґрунтуючись на потужній аналітиці і публічному консенсусі всередині регіону. Згодом вони повинні бути перетворені на конкретні дії, а їхня реалізація створить необхідну критичну масу для структурних перетворень у певному регіоні. Створення критичної маси передбачає використання міжгалузевих зв'язків та міжрегіонального співробітництва. На нашу думку, ідеальним є процес, коли одні виробництва дають логічний «старт» наступним і пов'язаним, і це відбувається у певній черговості. Прикладом цього є розглянутий нижче фрагмент інвестиційної програми у сфері енергоефективності та енергозбереження, яка була розроблена і запропонована автором Харківській облдержадміністрації ще у 2017 р. [2, с. 80 – 81]. Далі, для того щоб оцінити результат процесу, слід контролювати перебіг трансформацій. Увесь процес відстеження повинен бути: а) аналітично підкріпленим, б) колективним, включаючи всіх дотичних учасників інноваційного та інвестиційного процесу. Учасники дотичного місцевого кластеру є ключовими гравцями від початку ідентифікації до моніторингу відстеження бажаних змін; вони розташовані між окремими фірмами та ширшими секторами і об'єднують суб'єктів «чотирикратної спіралі».

Наведені вище пояснення можуть використовуватися як вхідні дані для виявлення та розвитку трансформаційних заходів під час ведення підприємницької діяльності та планування заходів. Як наслідок, керуючись розумінням існуючих у регіоні потужностей, визначення засобів трансформаційної діяльності дозволяє визначити, з одного боку, ті можливості, що відкриваються через нові технології, а з іншого – набір інноваційних потужностей, необхідних для сталих і системних трансформацій.

Нарешті, пояснимо анонсований вище приклад інвестиційної програми, яка могла б бути покладена в основу завершення виділення низки машинобудівних і сервісних кластерів у Харківській області (як «точок опору») та керованих трансформаційних дій, які триватимуть у межах закладання пілотної «розумної спеціалізації» цієї області [2, с. 80 – 81]). Інвестиційна програма стосується саме сфери енергоефективності та енергозбереження, яка є однією з найпроблемніших в економічному розвитку та містить колосальний інвестиційний і модернізаційний потенціал для України. Урахування специфіки інвестиційних і владно-координаційних відносин дозволило поставити методологічні акценти:

а) на необхідності локалізації сучасного виробництва з імпортозаміщенням частини устаткування та оновлення місцевої системи підготовки кадрів із заданими компетенціями;

б) певній послідовності підтримки інвестиційного процесу шляхом покрокового поглиблення інвестиційних проектів від рамкових основ до сервісного обслуговування та утилізації надлишків і відходів. Запропоновано і

взаємопов'язано 11 конкретних груп інвестиційних проектів із певною черговістю за двома паралельними інвестиційними програмами державно-приватного партнерства для їхнього формування й реалізації на рівні регіону і нижче;

в) наскрізній координації та владній підтримці з міжсекторальним підходом;

г) подальшій доцільності виділення відповідних кластерів [1, с. 25 – 26] і появи наскрізних, системоутворювальних «якірних проектів», які відразу охоплюють декілька галузей, як це закладено в чинній стратегії розвитку Харківської області до 2020 р.

Такі оновлені обласні інвестиційні програми, що змістовно відображають економічну політику регіону, цілком базуються на авторській моделі координованого саморозвитку регіону і не суперечать логіці «розумної спеціалізації». Особливо важливим є ще й той факт, що ця й аналогічні їй інвестиційні програми використовують ефект масштабу, що є привабливим для залучення приватних інвестицій і перенесення результатів на решту регіонів країни, зменшуючи сумарні видатки й прискорюючи окупність кожного окремого складника проекту.

Якщо в ЄС дебати щодо розвитку смарт-спеціалізації регіонів та європейської інноваційної політики зосереджуються на практичному впровадженні, то в Україні дискусії тривають лише в експертному середовищі, яке є доволі обмеженим і не має публічного поширення. Потенційно критичні елементи визначаються на різних рівнях: від нерозуміння ринкових принципів роботи кластерів, нерозуміння концепції розумної спеціалізації і острахів «втратити» певну галузь до відсутності політичної готовності зосередитися на обмеженому полі з високим потенціалом перетворення або відсутністю критичної маси з точки зору інноваційних суб'єктів та державних і регіональних інвестицій. Для позитивного вирішення цих проблем доречними є нові європейські методології та інструменти для регіонального аналізу та впровадження інтелектуальних процесів трансформації промисловості. Пропонується розглянути в поточних і майбутніх політичних дискусіях у регіонах України:

1) сутність впровадження смарт-спеціалізації, перейшовши від традиційного «засвоєння бюджетів» за пріоритетами регіонального розвитку до нових трансформаційних заходів;

2) усі кластерні ініціативи в Україні повинні просуватися і використовуватися як важелі регіонального економічного розвитку, а також брати на себе активну роль у систематичному процесі ідентифікації та розвитку трансформаційних заходів;

3) щільніше пов'язувати між собою головні ініціативи місцевих підприємств за допомогою «якірних проектів» і програм державно-приватного партнерства з чіткою черговістю і з наростаючим ефектом для різних галузей (секторів) економіки регіону.

Список використаних джерел

1. Дунаєв І. В. Механізми модернізації регіональної економічної політики в Україні в умовах інтеграційних процесів : автореф. дис. ... д-ра наук держ. упр. : 25.00.02 / Дунаєв Ігор Володимирович ; ХарПІ НАДУ. – Харків, 2018. – 40 с.

2. Дунаєв І. В. Проектування комплексного механізму модернізації публічної регіональної економічної політики / Ігор Дунаєв // Держ. упр. та місц. самоврядування. – 2017. – № 3(34). – С. 73 – 83.

3. Boschma, R. (2016). Relatedness as driver of regional diversification: a research agenda. *Regional Studies*, 1-14. DOI: 10.1080/00343404.2016.1254767.

4. Christensen, T. A., Lammer-Gampan, T., Meier zu Kocker, G. (2012). *Perfect Cluster Policy and Cluster Program*. Copenhagen/Berlin: Danish Ministry of Science, Technology and Innovation Competence Networks.

Public administration mechanisms

---

5. Delgado, M., Ketels, C., Porter, M., Stern, S. (2012). *The Determinants of National Competitiveness*. Cambridge, MA: NBER. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w18249.pdf>.
6. Fiori, G. (2018). *Ukraine, a smart specialization approach. Mapping of economic, innovative and scientific potential in Serbia, Ukraine, Moldova : Resume*. Kyiv.
7. Foray, D., Goddard, J., Goenaga, X., Landabaso, M., McCann, P., Morgan, K., Nauwelaers, C., Ortega-Argileset, R. (2012). *Guide on Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation*. European Commission, Regional Policy.
8. Foray, D. (2014). *Smart specialization: opportunities and challenges for regional innovation policies*. New York-London: Routledge.
9. Keller, M., Bersier, J., Reingruber, I., Dermastia, M., Koecker G. Meier Zu. (2018). *Smart Specialization Strategies (S3) and Clusters: An Innovation Model for Transformative Activities*. Vienna: Aucun institut. Retrieved from https://www.clusterportal-bw.de/fileadmin/media/Download/Downloads_News_Presse/Keller_et_al._2018_.pdf.
10. Ketels, C. (2011). Clusters and Competitiveness: Porter's Contribution. In Huggins and Izushi (eds.) *Competition, Competitive Advantage and Clusters: The Ideas of Michael Porter* (pp. 173–191). Oxford: Oxford University Press.
11. Meier zu Kocker, G., Dermastia, M., Keller, M. (2017). *Strategic Alpine Space Areas for Cross-regional Cooperation*. Brussels: Interreg Alpine Space – S3-4AlpClusters.
12. Porter, M. (2011). *On competition*. Boston, MA: Harvard Business School.
13. Saha, N., Saha, T., Saha, P. (2018). Cluster strategies and smart specialization strategy: do they really leverage on knowledge and innovation-driven territorial growth? In *Technology Analysis & Strategic Management*, 30: 11, 1256–1268. DOI: 10.1080/09537325.2018.1444747.

List of references

1. Dunaiev I. V. Mekhanizmy modernizatsii rehionalnoi ekonomichnoi polityky v Ukraini v umovakh intehratsiinykh protsesiv : avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.02. Kharkiv, 2018, 40 p. [in Ukrainian].
2. Dunaiev I. V. Proektuvannia kompleksnoho mekhanizmu modernizatsii publichnoi rehionalnoi ekonomichnoi polityky. *Derzh. upr. ta mist. samovriaduvannia*. 2017, № 3(34), p. 73 – 83 [in Ukrainian].
3. Boschma, R. (2016). Relatedness as driver of regional diversification: a research agenda. *Regional Studies*, 1-14. DOI: 10.1080/00343404.2016.1254767 [in English].
4. Christensen, T. A., Lammer-Gampand, T., Kocker, G. Meier zu. (2012). *Perfect Cluster Policy and Cluster Program*. Copenhagen/Berlin: Danish Ministry of Science, Technology and Innovation Competence Networks [in English].
5. Delgado, M., Ketels, C., Porter, M., Stern, S. (2012). *The Determinants of National Competitiveness*. Cambridge, MA: NBER. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w18249.pdf> [in English].
6. Fiori, G. (2018). *Ukraine, a smart specialization approach. Mapping of economic, innovative and scientific potential in Serbia, Ukraine, Moldova : Resume*. Kyiv [in English].
7. Foray, D., Goddard, J., Goenaga, X., Landabaso, M., McCann, P., Morgan, K., Nauwelaers, C., Ortega-Argileset, R. (2012). *Guide on Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation*. European Commission, Regional Policy [in English].
8. Foray, D. (2014). *Smart specialization: opportunities and challenges for regional innovation policies*. New York-London: Routledge [in English].
9. Keller, M., Bersier, J., Reingruber, I., Dermastia, M., Koecker G. Meier Zu. (2018). *Smart Specialization Strategies (S3) and Clusters: An Innovation Model for Transformative Activities*. Vienna: Aucun institut. Retrieved from https://www.clusterportal-bw.de/fileadmin/media/Download/Downloads_News_Presse/Keller_et_al._2018_.pdf [in English].
10. Ketels, C. (2011). Clusters and Competitiveness: Porter's Contribution. In Huggins and Izushi (eds.) *Competition, Competitive Advantage and Clusters: The Ideas of Michael Porter* (pp. 173–191). Oxford: Oxford University Press [in English].
11. Meier zu Kocker, G., Dermastia, M., Keller, M. (2017). *Strategic Alpine Space Areas for Cross-regional Cooperation*. Brussels: Interreg Alpine Space – S3-4AlpClusters [in English].

12. Porter, M. (2011). *On competition*. Boston, MA: Harvard Business School [in English].
13. Saha, N., Saha, T., Saha, P. (2018). Cluster strategies and smart specialization strategy: do they really leverage on knowledge and innovation-driven territorial growth? In *Technology Analysis & Strategic Management*, 30:11, 1256–1268. DOI: 10.1080/09537325.2018.1444747 [in English].

Ihor Dunaiev. Clusters and first smart-specialization strategies for Ukrainian regions: designing transformational changes

A comprehensive investigation of strategic regional specialization with industrial transformation, specifically – in clusters, allows researchers and administrators to better understand the conventional and new chains of creating value and their associated local industries and economic sectors.

This statement of the question of enhancing regional competitiveness can provide a timely and adequate support for production and human potential of the regions in order to strengthen businesses and create new jobs.

The paper objective is a critical conceptualization of the initial conditions for the regulated changes in regional economic policy through spreading clusters and developing the first smart specialization strategies in the Ukrainian regions.

The paper presents the author's generalizing view of using cluster initiatives (mostly unformed and poorly singled out in Ukraine) as reference points for the growing Ukrainian regions which are facing the need to define their 'smart-priorities' till 2027. The implementation challenges are characterized, such as lack of transformation focus and poor regional cooperation based on clear-cut common needs. The innovation capacities of the regions and the actions that they should take for this end have been described. An idea is put forward to promote an economic mechanism based on public-private partnership investment programs with the order of priorities for programs and projects, market motivation and a growing positive effect for an increasing number of new branches. Transformational actions for the smart specialization of the pilot regions of Ukraine have been generalized according to blocks, based on the mechanisms and clusters described above.

It is proposed to consider the following items during the current and future political discussions in the regions of Ukraine:

- 1) the essence of introducing smart specialization, switching from the traditional budget utilization, that is based on regional development priorities, to new transformational arrangements;
- 2) all the cluster initiatives of Ukraine should be promoted and used as levers of regional economic development, and should play an active role in a regular process of the transformational arrangements identification and advancement;
- 3) creating through 'anchor projects' and public-private partnership programs a closer link between the main initiatives of local enterprises and a clear order of priorities and a growing effect for different industries (sectors) of the regional economy.

Key words. clusters, smart specialization, regional economic policy, regional strategy, transformations, Ukrainian region.

Надійшла до редколегії 12.03.19